

TORGNY LİNDGREN'İN "YILANIN YOLU" ADLI ROMANININ SÖYLEMBİLİM AÇISINDAN ÖNEMİ*

THE IMPORTANCE OF TORGNY LINDGREN'S NOVEL NAMED "THE WAY OF A SERPENT" IN TERMS OF DISCOURSE

Hülya AŞKIN BALCI**

"Sen ne söylersen söyle.
Söylediğin, karşındakinin anladığı kadardır."
Mevlana Celâleddîn-i Rûmî

Öz

Torgny Lindgren'in eserleri yerel sözcükler, ağız özellikleri ve diyalogları oluşturma biçimi açısından diğer yazarlardan ayrılmaktadır. Bu sebeple kullandığı dil itibarıyla edebiyat dünyasına "Lindgrence anlatım" olarak tanımlanan yeni bir kavram kazandırmıştır. Bu çalışmanın amacı da Torgny Lindgren'in 1982 yılında yayımladığı ve 1983 yılında ülkesi İsveç'te kendisine üç edebiyat ödülü birden kazandıran "Yılanın Yolu" adlı eserini söylembilim açısından irdelemektir.

Romanda, kahraman Jani'nin itirafları, Tanrı ile olan diyalogları, toplumsal yapıdaki bozukluklar ve parası olan insanların yaptıkları kötülükler göz önüne serilmekte ve gülsek mi ağlasak mı dedirten bir biçimde anlatılan olaylarda kullanılan sözcükler ve tümceler farklı özellikleriyle aktarılmaktadır. Ayrıca köyde yaşayan inançlı bir ailenin başından geçen olaylar pes dedirtecek şekilde verilerek susan ve sessiz kalan köylülerin ve Tanrı'nın olaylara müdahale etmemeleri ilginç anlatımlarla aktarılmıştır.

Öncelikle söylem ilkelerine ve biçimine göre örgütlenmiş metnin özellikleri, metin düzeyindeki dilsel kodlama, metnin iletişimsel amaca uygun söylem tasarımları ve buna bağlı olarak metnin üst yapı özellikleri ve son olarak bağlam özelliklerine göre metnin uygun biçimde düzenlenmesine göre irdelenmiştir. Böylece eserdeki önermeler söylem yapıları açısından sınıflandırılarak söylem çözümlemesi yapılmış ve örneklerle sıkça yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Torgny Lindgren, Yılanın Yolu, Söylem.

"It doesn't matter how much you know,
the most you can say is that which
the person opposite you is able to understand."
Mevlana Celâleddîn-i Rûmî

Abstract

The works of Torgny Lindgren differ from other writers in terms of how the local words, language features and dialogues are formed. For this reason, he has given a new concept to the world of literature as "Lindgrence narration" with the language he uses. The purpose of this study is to examine the work of Torgny Lindgren, "The Way of a Serpent", which was published in 1982 and gave him three literary awards in his country Sweden in 1983" in terms of discourse.

In the novel, the confessions of hero Jani, the dialogues with God, the distortions in the social structure, and the evils done by people who have money are portrayed and the words and the sentences used in the events narrated in a way that we cannot know whether to laugh or cry are conveyed with their unique characteristics. In addition, it has been conveyed with interesting narratives by giving the events that a religious family in a village lives through and that silent villagers God do not intervene in the events in a surprising way.

First of all, the characteristics of the text organized according to discourse principles and format were examined according to the linguistic coding at the text level, the discourse designs of the text appropriate for communicative reason, and accordingly to the superstructure characteristics of the text and finally the proper arrangement of the text according to the characteristics of the context. Thus, the propositions in the work were classified in terms of discourse structures and discourse analysis was made and examples were frequently given.

Keywords: Torgny Lindgren, The Way of A Serpent, Discourse.

1.0 GİRİŞ

1960 yıllarından sonra tümce düzeyini aşan dilin daha büyük birimleri üzerinde çalışma yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gereklilik sayesinde bir yeni alan "metindilbilim, söylembilim" adıyla anılmaya başlamıştır. "Metindilbilim, Söylemdilbilim veya Söylembilim" olarak gösterilen bu alan diğerlerinden farklı olarak, tümceleri içinde buldukları metinsel bağlama göre değerlendirmeyi hedeflemiştir. Yalnız bazı dilbilimciler, herhangi bir fark gözetmeksizin bu kavramları birbirinin yerine

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi BAP tarafından BEK-2017-25864 proje kodu ile desteklenmiş ve İsveç Uppsala'da düzenlenen Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

eşanlımlı kullanırken bazıları ise bunların arasında açık farklar olduğunu iddia etmektedir. İlgili konuda ayrıntılı araştırmalar yapan Canan Şenöz Ayata¹(2005, 47) bu konuda Titscher ve Meyer'in (2000) düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir;

“Metindilbilim ve söylem çözümlemesi başlangıç aşamalarında bazı farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Örneğin metindilbilimin ilk evrelerinde daha çok bağdaşıklık, bağlaşıklık gibi metnin dilsel özellikleri araştırılmış, buna karşın söylem çözümlemesinde metinle birlikte metnin içinde yer aldığı bağlam da dikkate alınmıştır. Ancak metindilbilim içerisinde de artık bağlam ile birlikte metnin oluşumuna etki eden dil dışı özellikler ele alınmaktadır. Böylece metindilbilim ile söylem çözümlemesi alanındaki inceleme yöntemleri ortaklık göstermiş ve iki alan arasında ayırım yapmak güçleşmiştir. Uygulamalı çalışmalarda her iki kavram genelde eş anlamlı olarak kullanılmıştır.”

Açıklamadan da anlaşıldığı gibi son zamanlarda bu iki kavram aynı konulara temas etmektedir. Ayrıntılı araştırmalar yapıldığında konuyla ilgili kaynaklarda söylem çözümlemesi (discourse analysis) teriminin ilk kez Harris (1952) tarafından, metindilbilim (text linguistics) teriminin ise Coseriu (1955) tarafından aktarıldığına işaret edilmektedir (Aksan ve Aksan, 1991, 91). Ancak farklar ve benzerlikler ne olursa olsun önemli olan konunun tümceler üstü birimlerle ilgili olmasıdır.

Bu aşamada çalışmanın özünü oluşturan söylemin bir tanımını yapmak gerekirse, “metinlerin bildiririm işlevlerini tanımlayan ve metnin bu işlevlerini uygun biçimde yapılandırılmasını güdüleyen bir işlemci” olarak vermek yerinde olacaktır. Buna göre her metin, belirli bir söylemin aktarıcısıdır. Söylem söz konusu olduğunda, dilin oluşturulma biçiminin birlikte düşünülmesi gerekmektedir; çünkü söylem, kişinin bireysel üstlendiği mesuliyet ve belirli bir iletişim amacı doğrultusunda gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkar. Bu nedenle de metin oluşturma sürecinin incelenmesinde söylemin araştırılmasının ne kadar önemli olduğunun bir kez daha ispatlandığını görmekteyiz. Her ne kadar metin kastedildiğinde tümce ötesi bir dilsel oluşumun farklı basamaklardaki eklemlemeleri ve bu oluşumun şekil ve anlam açısından bir bütün oluşturması düşünülse de bu oluşumda söylemi oluşturan birimlerin sözcüğü², metni oluşturan birimlerin ise tümceleri oluşturulduğu unutulmamalıdır.

Aslında genel olarak “söylem” sözlü ortamın, “metin” ise yazılı ortamın dikkate alındığına ilişkindir. Söylem daha ziyade özne tarafından somut olarak oluşan öznenin ilk konuşma yüzeyinde ortaya koyduğu bir konudur. Daha sonra yazıya dönüşmektedir. Metin ise daha dar anlamıyla anlamsal olarak yazılı dil bağlamı içinde kalan bir yapıdır. Bireysel dil olarak “söylem” iletişimin ilk aşamasını oluşturmaktadır; ancak her söylem metinsel parçalardan oluşur. Böylece bir söylemin tamamı, kendi iç tutarlılığını taşıyan metinler toplamından meydana gelmektedir ifadesini burada kullanmak yerinde olacaktır. Daha doğrusu söylemleri taşıyan metinlerdir.

2.0 AMAÇ VE YÖNTEM

Söylem; dil, dil kullanım şekilleri ve amaçlarına yönelik yürütülen incelemeler yapması açısından nitel bir araştırma yöntemine işaret etmektedir. Nitel araştırmalar ekseriyetle dünyanın ve yaşamın bireyler için ne anlama geldiğini araştırmak amacıyla oluşturulmaktadır. Söylem analizi de sosyal ortamda fikirlerin ifade ediliş şekli, üretimini yönelik veriler ortaya koyarak değerlendirmelerde bulunan bir dilbilim alanıdır. Bu şekilde toplumsal olarak sosyal dünyanın anlaşılmasına kapı açmaya çalışan bir nitel araştırma yöntemi olarak incelemeler yürütmektedir. Söylem analizinin nitel araştırma yöntemine uygun hale gelmesinde; a) Toplumsal olarak anlaşmanın konuşma ve metinlerle olması, b) Bunların oluşması ve incelenmesi, c) Konuşma ve metinlerin nasıl tasarlandığının araştırılması rol oynamaktadır. Böylece söylem analiziyle fikirler, bilgiler ve ifade biçimleri açısından yazıya dökülmüş her türlü metin incelenerek özellikleri ortaya çıkarılabilmektedir.

Bilindiği gibi yaratıcılık ve yaratma yeteneği de dilin en önemli özelliklerinden biri olması sebebiyle bu çalışmada da söylem açısından önemli özellikler gösteren Torgny Lindgren'in “Yılanın Yolu” adlı romanı çözümlenmeye çalışılacaktır. 1983 yılında İsveç'te üç edebiyat ödülünü birden kazanan bu roman özgün bir yazı biçimiyle çağdaşlarından ayrılmaktadır. Kullanılan dil ağız özellikleriyle süslenmekte ve yerel sözcükler kullanılmaktadır. Romanda dini motiflerin de sıkça kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Yazarın en önemli yapıtlarında olan “Yılanın Yolu” 19. yüzyılın ikinci yarısında İsveç'in ücra bir köyünde yaşananları anlatmaktadır. Roman kahramanının babasının düşüncesizliği yüzünden sattığı toprakları yeni satın alan sahibinden tekrar kiralamak zorunda kalan Tea adlı bir dul kadının kira bedelini

¹Ayrıca bk. Gülen, 2007.

²“Bir konuşurun iki durak arasında ürettiği söz birimi. Sözce tek bir sözcükten ya da birkaç tümceden oluşabilir.” (İmer, Kocaman & Özsoy, 2011, 234)

ödeyiş şeklinin anlatıldığı eserde romanda kahraman Jani'nin itirafları, Tanrı ile olan diyalogları, toplumsal yapıdaki bozukluklar ve parası olan insanların yaptıkları kötülükler göz önüne serilmekte ve gülsek mi ağlasak mı dedirten bir biçimde anlatılan olaylarda kullanılan sözcükler konuşma dili özellikleriyle aktarılmaktadır. Köyde yaşayan inançlı bir ailenin başından geçen olaylar pes dedirtecek şekilde verilerek susan ve sessiz kalan köylülerin ve Tanrı'nın olaylara müdahale etmemeleri ilginç anlatımlarla aktarılmıştır. Bu çalışmada öncelikle söylem açısından karşılıklı konuşmaları barındıran farklı yapıdaki sözcükler özenle seçilecek ve sınıflandırılarak;

- Söylem ilkelerine göre örgütlenmiş metnin özellikleri,
- Metin düzeyindeki dilsel kodlama,
- Metnin iletişimsel amaca uygun söylem tasarımları ve buna bağlı olarak metnin üst yapı özellikleri,
- Bağlam özelliklerine göre metnin uygun biçimde düzenlenmesi,

irdelenmeye çalışılacaktır. Bu şekilde konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ve bağlam özellikleri söylem açısından çözümlenecektir.

3.0 ESERDEKİ DİYALOGLARIN SÖYLEM ANALİZİ

3.1 SÖYLEM İLKELERİNE VE BİÇİMİNE GÖRE ÖRGÜTLENMİŞ METNİN ÖZELLİKLERİ

3.1.1 "Ben, Dolaysız Anlatım ve Sen (Tanrı)" Etkileşimi

İnsanla ilgili yapılan araştırmaların en önemli odak noktası olan dilin, kullanım özellikleri de belirleyici inceleme unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Söylem de dilsel bir ürün olarak insan iletişimini anlamaya yönelik metin ya da konuşmaların çözümlenmesindeki yorumlama ve değerlendirmeleri içerdiğinden, dilbilgisi kurallarının yanı sıra kültürel ve sosyal boyutların incelenmesi bakımından da sosyal hayatın en önemli incelemeleri arasında yerini almaktadır.

Torgny Lindgren'in "Yılanın Yolu" adlı eserine söylem ilkelerine göre metnin özelliklerine açısından bakıldığında "ben dili ve dolaysız anlatımla" duyguların ön planda olduğu bir anlatım (duygu) işlevi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra dolaysız anlatımla aktarılanlar "dondurularak, nesnelleştirilerek yansıtılmaktadır. Aktarılan söylemle, aktaran söylem iç içe girerek ya da aktarılan söylem ile birleşerek farklı görevler üstlenebilmektedir. Ancak söz dizimsel, biçimsel ve anlamsal olarak iki söylem arasında bir değişim olmamaktadır. Eserlerde dolaysız olarak verilen tümcelerde "aktarıcı, konuşan kişinin orijinal söz dizimi ve sözcük yapısını içtenlikle muhafaza etmek için uğraşmakta ve Leech'in de ifade ettiği gibi bu sebeple daha içten (duygulu) bir oluşum, orijinal tümcelerin telâffuz özelliklerinin mümkün olduğunca esasa yakın bir biçimde betimlemesiyle oluşturulması sebebiyle yörenin aksanı da taklit edilmektedir." (Leech ve Short 1981, 321). Ayrıca duyguyu daha iyi verebilmek için eserde zamirler kullanılarak ele alınan konular çeşitlenmiş ve toplum-insan konusundaki kutuplaşmayı örgütleyen yapı temel olarak "biz, o ve onlar" karşıtlığıyla aktarılmıştır.

Örneğin:

- Asi biri olarak doğduğumu biliyorsun, **beni** sen kendin asi yarattın. Ve bana her zaman şöyle dedin: Asi olma Övüngen Jani. Senin böyle davranışın biraz tuhaf doğrusu, hem **bizi** kendi dilediğin gibi yaratıyorsun, nasılsak öyle, kalın kafalı ya da canının istediği gibi, ondan sonra da ömür boyu böyle olmamızı öğütüyorsun, yani bizi yarattığın o has biçimde olmamızı istiyorsun. (s. 10)
- Hayır, **beni** babalı olarak dünyaya getirmedin; ama olsun, bir sorun yok. Ekmeğimizi o da paylaşacaktı, bana doğuştan verdiği isyan duygusunu biraz yumuşatmak için bana uygun gördüğün kayıtsızlığı da paylaşacaktı. (s. 11)
- Onun** gözünde parası olanın, parası olma hakkı vardı ve hiç kuşkusuz en büyük hak kendindeydi; parası olmayanın ise yani **onların** hakkı yoktu ve yaşadıklarına dua edeceklerdi (s. 18)..... Ve annem de **bizim** için elinden geleni yaptı ve **bizim** zaten kendi başımızın çaresine bakmaktan başka bir şey gelmezdi elimizden. (s. 20)

Aslında bu romanda iç monologlar aracılığıyla romanın genelinde karakterin zihninde odaklanan ve bu anlatıcı perspektifinden toplum ve insan konusundaki kutuplaşma göz önüne serilmektedir. Zengin ve fakir kutuplaşması anlatıcının söylemi ve karakterlerin seslerinden yukarıdaki satırlar incelendiğinde daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca eserde her şey açık bir biçimde fakir insanın tragedyasını ve zenginlerin refahı üzerine kurulmuştur. Zengin insanın dünyada her şeyi yapmaya hakkı olduğu hatta fakir insanların namuslarına dahi göz dikebilecekleri anlatılmaya çalışılmıştır. Hemen hemen her tümcede toplum ve kişi davranışı, kişisel acılardaki tedirginlik ve Tanrıya bir şey yapması gerektiğine yönelik serzenişler üzerine kurulmuş söylemler yer almaktadır. Bu serzenişlerle karakterlerin iç dünyaları okuyucuya aracısız bir şekilde mantıklı

bir düzen içinde aktarılmaya çalışılmıştır. Özellikle anlatıcının “Sen” zamiriyle Tanrıya hem samimi hem de isyan eder gibi seslenişi çok dikkat çekicidir.

Örneğin:

- **Sana** sormak istediğim tek şey bu. Benim halimi biliyorsun. Sana seslenirken kullandığım İsveççe’yi, evet onu, Baggböle’de Jakob’dan öğrendim... **Sana** her şeyi başından anlatacağım. **Sana** her şeyi başından anlatacağım, Tanrım baştan sona kadar ve sonra da **sana**, anlamadığım şeyleri soracağım.
- Ve **Sen**, Hepimizin Tanrısı, onu da yaratmıştı, Ol Karlsa’yı anlarsın artık kirayı nasıl aldığını, **seni** şaşırtmamış olmalı. (s. 19)
- Hepimizin Tanrısı, kimsenin defteri **seninki** kadar düzgün değildir; hiçbir şey silinip yok olmaz **senin** defterinde. Merhamet diye bir şey varsa, onu en gizli köşede kendine saklıyorsun, neden bilmem. Tanrı’nın alçakgönüllüleri affettiği, kibirlilere acımadığı yazar kitapta. (s. 90)
- Öyleyse sen Tanrım, yarattığın bu güzelim toprakları işlesin diye neden dünyaya getirdin köylülere; neden böylesine kötülüğü, nefreti ve güç sahibi olma çılgınlığını yüreklerine sokarak insanlıktan çıkmalarına yol açtın?(s.13)
- O akşam bir insanın olabileceği en çaresiz haldeydim. Ahıra gidip **Seninle** konuştum Tanrım... Eğer senin huzuruna sorularıyla çıkıyorsam, ben artık öldüm sayılır, dedim. Ve sonda her şeyi sordum **sana** (s. 108).

Bu durumlar da anlatıcının “ben” merkezli hesaplaşmasının ekseninde “sen” diye hitap ettiği Tanrı’ya karşı söylemler dikkat çekmektedir. Bu tür kullanım şeklinde “gönderici – alıcı” terimleri ile ifade edilen anlatıcı ve dinleyici (yani Tanrı) iletişiminde, “ben sana söylüyorum” hareketinin dilsel olmasının yanı sıra öznel, yargısal ve düşünsel yönlerden yansımalarını açıkça görmek mümkündür. Böylece yazar bireye, yalnız bir canlı olmadığını, hayatın içinde hangi şartlarda yaşarsa yaşasın, desteğe ve sevgiye ihtiyaç duyan bir toplumun ve dünyanın bir parçası olduğunu inançlı bir şekilde Tanrı’ya olan isyan ve yakarılarıyla anlatmaya ve hatırlatmaya çalışmaktadır. Böylece insan yaşamının ve görüşlerinin derinliklerini biçimlendirecek Tanrı ile insanın içinde bulunduğu farklı anlayışlar, insan, toplum ve dünya arasındaki çatışma, insanın varlığı dramatik bir şekilde gösterilmiştir. İnsanın içindeki sessiz savaşlar, dini görüşler, meşguliyetler söylemlere dökülerek ruh ve düşünce ile yoğunlaşmıştır. Sadece bir insanın kaderi değil fakir insanın, her şeyin sebebi ve bütünlüğü, onun acı çeken varlığı, derin ağırbaşlılığı, dini inançları, Tanrı ile bütünlüşme düşünceleri, yalın ve samimi söylemlerle canlı bir anlatımla dışa vurulmaktadır. Bu şekilde fakir bir insan olmanın acısı derinden hissedilmekte dünya, Tanrı ve insan üçlemesindeki Tanrısal olmadaki bütün ve bir olma duygusu birleştirilerek kavranılmaz olanın kavranılması ön plana çıkmaktadır. Bu şekilde insanın içinde bulunduğu güçsüzlük, hiçlik ve eksikliklerin giderilmesi için Tanrıya yakarılar başlayarak suç gibi görünen hususların aslında alın yazısı olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Korku, umut, acı ve çaba içindeki fakir insanların serzenişlerine karşı Tanrı sessizliğe gömülmektedir. Bu sessizlik toprak kaymasıyla son bulana kadar devam etmekte ve acı çekenlerin hepsi -anlatıcı dışında- ölümü tatmaktadır. Ancak yine anlatıcı tarafından kavranamayan hususlar şu şekilde dile getirilmektedir:

- “Tanrım, onu mu, köylü ve tüccar Karl Orsa’yı mı gömmek istedin Kullmyrliden’i bu şekilde deştığın zaman, yoksa beni, evimi ve Johanna’yı mı? Ya da yaşamayacak olan çocukları mı?”. (s. 9)
- Her şey başından sonuna kadar. Sana sormak istediğim bu Tanrım: Bütün bunları daha başlangıçtan mı kararlaştırmıştın? Senin huzurunda hepimiz, yaşayanların elindeki bir keseye mi tıklıp düğülenmedik? Eğer öyleyse: Hepimizin hangi günahı olmuştu? Ve eğer bizim günahımız yoksa, neden her şey bizim günahımızmış gibi tepemize çıktın? (s. 120)

Eserde bu tür söylemlerde farklı odaklanma türlerinin bir arada kullanıldığını görülmektedir. Bilindiği gibi metinler oluşturulurken söylemler bazı anlatıcılar tarafından “romanın kaderini, dıştan ve içten (yani hem yazara, hem de seçilen figürün konumuna göre) etkileyen bir olgu” (Tekin, 2001; 47) şeklinde ortaya çıkmakta ve metni oluşturan kişinin metin içindeki görünüşü olarak metinler onun gözüyle yanı bakış açısıyla söylemlere dökülmektedir. Bu bakış açılarına yönelik çalışmalara ve kaynaklara bakıldığında farklı farklı sınıflandırmaların ve kavramların oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Ancak genel olarak Genette’in “Anlatının Söylemi (2011)”³ adlı kitabındaki bakış açısı ve anlatıcı görünümünü “iç odaklayım, dış odaklayım ve sıfır odaklayım” şeklinde sınıflandırmak mümkündür. İç odaklayım da anlatıcı sanki anlatı

³ Bu kitabın dışında ayrıntılı bilgi için bk. Kıran ve Kıran, 2007, 142.

kahramanının hüviyetine bürünmüş bir şekilde hem olay örgüsünün bütün yükünü taşıyan gerçek kahraman gibi hem de arka planda yer alan kahramanlardan biri olarak metinlerde yerini almaktadır. Bu yüzden anlatıcı kendi dil ve biçimini yansıtarak birinci tekil kişi ağzından ben merkezli söylemler aktarmaktadır. Birinci tekil kişi ağzından yazılan metinlerdeki anlatıcı (kahraman) yazar değil metnin içindeki olay ve gidişatı aktaran kişi olarak karşımıza çıkıyorsa bu bakış açısına bu ad verilmektedir. Dış odaklayım da ise anlatı ve betimlemelerin anlatı dışındaki bir gözlemci tarafından olayların dışında kalarak tarafsız bir biçimde kendi duygu ve düşüncelerini belirtmeden aktarımda bulunduğu bakış açıdır. Bu yüzden anlatının içinde yer almayan bir kahramanın bakış açısı olarak da gösterilmektedir. Anlatıcının bakış açısı sınırları ve anlattıkları karşısındaki tutumuna göre hem üçüncü tekil şahıs hem de birinci tekil şahıs göze çarpar. Aslında gözlemci burada “yansıtıcı (kamera)” pozisyonundadır. Sıfır odaklayım bakış açısına benzer ancak bu bakış açısında olduğu gibi herkesin beynine giren her konudan haberdar olan her düşünceyi bilen, her duygu ve plana hâkim bir bakış açısı gibi değildir. Dış odaklayım da çözümlemeler gözlem, tutum ve davranış tahlili üzerine kurulur. Akıl yürütme ve tahlil metodu göze çarpar. Üçüncü bakış açısı sıfır odaklayım da ise her zaman her yerde olan her şeyi gören ve bilen bir anlatıcı bakış açısı vardır. Bu egemen bakış açısında anlatıcı “o” (üçüncü tekil şahıs) kullanılır ve paylaşılmak istenen bütün bilgilere hâkimiyet ön plandadır. Zaten yukarıdaki örneklere de bakıldığında eserde hem sıfır odaklayım hem de iç odaklayımın hâkim olduğu açıkça görülecektir. Romanda iç monolog ve farklı bakış açılarına odaklanma tekniklerinin kullanılması sayesinde anlatıcının sık sık olaylar hakkındaki yorumlarına ve Tanrı’ya olan inanın yanı sıra ondan beklentilerine yer verilmektedir. Eserdeki şu ifadelerde olduğu gibi anlatıcı olayları anlatırken araya kendi yorumlarını da sıkıştırarak düşüncelerini ve beklentilerini dile getirmiştir:

- Borçlanmadan yaşamak imkânsız, sen hayatı böyle yaratmışsın Tanrım. Ve insan ne kadar daha fazla işe sarılırsa, çaba gösterirse, borç o kadar büyüyor. Elinden gelenin fazlasını yaptıktan sonra ödemek için geriye kalan miktarı “Tanrı Rızası” belirliyor; “Tanrı Rızası” da çok şartlı ve emniyetsiz bir şey. (s. 42)

Görüldüğü gibi anlatıcı, kurgulanan hayatı kendine özgü şartları ve özelliklerini gösteren söylemlere paralel olarak psikolojik durumlarını da öne çıkaracak şekilde yoğun olarak iç monologları tercih etmektedir. Ağırlıklı olarak karakterlerin iç dünyası ve dini inançlarını ele alan söylemler göze çarpmaktadır. Varoluş, karamsarlık, mutsuzluk, tedirginlik gibi duygularla kaplı bu söylemlerde içe dönük bir şekilde hem içinde yaşadıkları hayata ve ait oldukları topluma hem de aile ve yakın çevrelerine yabancılaşma ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple daima kaçış ve arayış içeren söylemler göze çarpmaktadır. Ancak anlatıcı ve roman kahramanlarının bireysel çabalarına rağmen mevcut toplum yapısını değiştirmek mümkün değildir. Roman boyunca çırpınmalar, iç dünya parçalanmaları ve bir daha toparlanamama, yozlaşmış zengin sınıfının hayatından bölümler ve bu insanların ilişkilerindeki sevginin ve sadakatin yerine çıkarların belirleyici olmasının tartışmaya açıldığı görülmektedir. Yazar bu söylemlerde fakir ve zengin insanların konumu ile kültürel durumunu dikkate alarak dilin olağan kullanımı içindeki karakterleri konuşturmuş ve kullanım alanına göre diyaloglara sıkça yer vermiştir. “Yılanın Yolu” adlı eserde verilen bu özelliklerin dışında söylem kipi özellikleri⁴ de ilgi çekicidir. Esere bu açıdan bakıldığında konuşma dilinin öznellikte birlikte kipselliğin de ön plana çıkarılması sebebiyle kip özelliklerine de değinmek yerinde olacaktır. Özellikle “bilgisel kiplik”;

Örneğin:

- Hepimizin Tanrısı, o günlerde bütün bunları yukarıdan gördün, neden o müşfik elini uzatıp Eva’ya yardım etmedin? Yaratan’ın gözleri her yeri görür, iyilerinkileri de, kötülerininkini de. Ama neden görmekle yettindin yalnızca? Her şeyi tepe aşağı etmeye özen gösterdiğin zamanlar dışında? (s. 96)

gibi hislere ait ve kanıtı dayanan duyguları kapsayan anlatıcının (konuşucunun) önermelerindeki⁵ istek, umut ve arzuları içeren türü görmek mümkündür. Bilgisel kiplik konuşucunun aktaracağı konu hakkındaki bilgi durumunu yansıtmakta ve kendi değerlendirmelerini göstermektedir. Palmer’e (2001) göre konuşucu bu kiplikle, önermenin doğruluk değerine ilişkin yargıları dile getirmektedir. Ancak bilgisellik kipliğin inceleme alanına, konuşmacının bakış açısını gösteren öznel yargıların dışında, nesnel önermelerin de girdiği unutulmamalıdır. Bu tür önermeler herkesin kabul ettiği, bilinen gerçekleri içerebilir. Eserde bu gerçekler dini gerçekliği ve öğütleri içermektedir. Bu kipliğin yanı sıra “konuşucu merkezli kiplik ” de sıkça kullanılmıştır.

⁴ Bilimsel çalışmalara bakıldığında kiplik türleri ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak ayrıntılı bilgi için bk. Benzer, 2008, 183.

⁵... ‘yüklem’ ile ilgili yüklem içerdiği olgu ya da durumun etkisini belirleyen ‘birim’leri içeren anlam birimi (İmer, Kocaman & Özsoy, 2011, 207)

Örneğin:

- Borcumuzu ödemek istiyorum, dedim... Paraya iyi sahip ol, dedi İnsan parasını öyle olur olmaz şekilde elinden çıkarmamalı. O deftere bu paraları aldığını yazmanı istiyorum, dedim, borcumuzdan silmeni... Kirayı Eva ödedi zaten, dedi. Veresiyelerle senin ilgilenmene gerek yok. Paraları alacaksın, dedim. Ve o deftere yazacaksın. (s. 74)

Bu tür kullanımlar emirler, uyarılar, tavsiyeler, yalvarmalar, talepler ve ricalar ile ilgilidir. Konuşucu merkezli kiplik de bütün bu etkilemeleri içeren anlamları bulmak mümkündür.

3.2 METİN DÜZEYİNDEKİ DİLSEL KODLAMA

3.2.1 SORU İŞARETLİ, ÜNLEMLİ DİLSEL KODLAMA

Tümceler, yapısal olarak bildirme, emir, ünlem ve soru şeklinde dört ana gruba ayrılmaktadır (Cyrstal, 2008, 400-433). Söz konusu yapısal sınıflandırmanın karşılığında ortaya çıkan bu terimlerden "soru" sözcüğü Üstünova'ya (2002, 89-97) göre "onaylatmak, doğrulamak, reddetmek, yalanlamak, bilmezden gelmek, başa kakmak, şikâyet etmek, dikkat çekmek, şaşırarak, beğenmek, övmek, çaresizlik, imkânsızlık, kesinlik, gereksizlik, acındırmak, korkutmak, tepeden bakmak, aşağılamak, hor görmek, ayıplamak, küçümsemek, alay etmek, kafa tutmak, suçlamak vb." gibi amaçları ifade etmek için oluşturulan, bazen yanıt beklenen bazen de yanıtın beklenmediği bir bildirme tümcesidir. Soru sormadaki amaç - yukarıda da ifade edildiği gibi- bilgi edinmek ve istemek üzerine kurulmaktadır. Ancak soru tümcelerini sadece yapıya bakarak değerlendirmemek gerekir. Zira anlambilimsel olarak farklı anlam türlerine sahiptir. Bu anlam farklılıklarını ortaya çıkarmak için söylem ve bağlam odaklı bir inceleme yapmak gerekir⁶. Türkçenin Özne-Nesne (Tümleç)-Yüklem sırasına göre oluşan sözdizimi sıralanması açısından soru tümcelerinde genellikle vurgulanmak istenen öge yüklemden hemen önce yerini alır. Soru ekleri ise her ögeyle kullanılabildiği gibi sözcük gruplarının arasına girebilir. Görüldüğü gibi Türkçede soru eki başlı başına bir anlatım hazinesidir.

Torgny Lindgren'in eserine soru tümceleri açısından bakıldığında karşımıza sıkça soru işaretli ritmik tümceler çıkmaktadır. Eserde anlatıcı soru tümceleriyle artık çoğu konunun farkına varmış ve bunlara çözüm yolu aramakla birlikte yaşadığı zorlukları rasyonel ve Tanrı yardımıyla anlamaya çalışmaktadır. Bilindiği gibi soru sorma iletişim kurmanın temelini oluşturmaktadır. Jani'de sorular yoluyla Tanrı'nın harekete geçmesinin sağlamaya çalışmaktadır. Bunlarda da soru sözcüklü soru, düz soru ekli sorular ve yansımali ezgi soruları tercih edilerek söylemler oluşturulmuştur.

Örneğin:

- a) Ve Tanrım elimizden **ne** gelirdi, **kime** açabilirdik derdimizi? (s. 19) (Soru sözcüklü soru)
- b) Hepimizin Tanrısı, şu İsveççe şekil almaz bir lisan, **nasıl** denilir çıkmaza girmek? (s. 24) (Soru sözcüklü soru)
- c) Kangren olduğunu kesin biliyor **musun**? (s. 21) (Düz soru ekli soru)
- d) Aslında gördüğü kız çocuğunun kendi kardeşi olduğunu düşünmüş **müydü**? (s. 23) (Düz soru ekli soru)
- e) Yani geriye bir defter bıraktı? (Sizin de bildiğiniz gibi, hatırlıyorsunuz değil mi?) (s. 24) (Yansımali soru)
- f) Ama kesmek için? Yani mezbahalık inek olarak? (Sen bunu satıp borcumuza sayabilirsin değil mi?) (s. 32) (Yansımali soru)
- g) Hepimizin Tanrısı? (Öylesin değil mi?) (s.123) (Yansımali soru)
- h) Kanunların, mahkeme kararlarının ve icra işlemlerinin ayları, günleri vardı; her şeyin aldığı bir zaman olurdu. Gökyüzünün altındaki her şeyin aldığı bir zaman bulunuyordu, tasarlanan her şeyin de zamanı olurdu. Birini öldürmenin gerektiği bir zaman vardı, yaranın iyileşmesinin gerektirdiği bir zaman vardı, bir şeyi yıkmanın, yeniden insan etmenin aldığı bir zaman vardı. Ağlamanın gerektirdiği bir zaman vardı, gülümsemenin de. Ve şikâyet etmenin de aldığı bir zaman vardı. Ama ileri? (s14) (Ama ilerisi ne olacak?)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi incelenen eserde çok fazla soru sözcüklü ve düz soru ekli sorular göze çarpmaktadır. Bu soruların yanı sıra karşılıklı konuşmalarda bazı duyguları daha belirgin dile getirme, tümcelerdeki bilgilere inanmama, iyi duymama, anlayamama gibi hususlara bağlı olarak üretilen iletişimsel soruları ifade eden yansımali ezgi soruları⁷ da ilgi çekicidir.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Oturakçı, 2012.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bk, Uzun, 1988, 26.

Yansımali ezgi sorularının diğer soru türlerinden ayrıldığı nokta ezgidir. Şaşkınlık, iyi anlayamama, tekrar ettirme, duyamama gibi birtakım iletişimsel sebeplere bağlı olarak oluşturulan bu türden sorularda aslında karşısındakinden onaylatma istenen durumlar söz konusudur. “E, f, g, h” örneklerinde olduğu gibi onaylatma amaçlı sözdizimsel olarak devrik yapıyla söylemler sıkça görülmektedir.

Yansımali ezgi sorularının dışında eserde işlevsel olarak soruların bir türü olduğu düşünülen ünlem soruları ise soru biçiminde oldukları hâlde ünlem görevi⁸ üstlenmektedir. Bu tür yapıyla söylemlerde göze çarpan üslup özelliği dinleyenden hemfikir olma isteği yani aynı fikri benimseme beklenmektedir.

Örneğin:

- Öyle mi, dedi dedem, rehin senetleriyle mi çıkmış dolaşıyorsun! (s.13) (Rehin senetleriyle mi çıkmış dolaşıyorsun?)
- Hepimizin Tanrısı ve sen de duyup diyorsundur mutlaka: Adamı öldürmedi ya! (s.16) (Öldürdü mü yoksa?)
- Hepimizin Tanrısı: Kira ödemek! (s. 17) (Kira ödemek mi?)
- Ne büyük ve muhteşemmiş ha! (s. 94) (Ne büyük ve muhteşemmiş değil mi?)
- Ve Johanna! Henüz hayatlarının yaşamamış olan küçük çocuklar! (s.122) (Ve Johanna neden öldü? Henüz hayatlarının yaşamamış olan küçük çocuklar neden öldü?)

Bir şeyin sunulmasının veya gösterilmesinin beklendiği bu soru anlamlı ünlem tümceleri anlam açısından ünlem işlevli bir yapıya sahiptir. Önergelerin duygulu soru anlamıyla oluşturulması sağlayan bu ünlem tümcelerinde genellikle aktarılan fikrin vurgu, ton, jest ve mimikle onaylanması beklenmektedir.

3.2.2 TEKRARLI DİLSEL KODLAMA

“YılanınYolu” adlı eserde söylem özelliklerinin biçimlenişinde tekrarların rolü çok büyüktür. Eserde en çok bazı dilsel unsurların tümce şeklinde ve sözcük şeklinde tekrarlandığını söyleyebiliriz. Metin içinde anlatımın daha etkili yansıtılması açısından anlatıcının söylemleri alıcıya hızlı ve istediği biçimde aktarmasını kolaylaştıran tekrarlar “tam tekrar” şeklinde göze çarpmaktadır. Özellikle vurgulanmak istenen söylemler alıcı ve okuyucunun odaklanması gerektiği bilgileri içermektedir. Bu şekilde Üstünova’nın da belirttiği gibi “tekrarlarla estetik değerlere ulaşılır ve metne üslup zenginliği katılır” (2008, 231).

Sözlü kültür geleneğinden gelen ve eserin söylemindeki bazı tümcelerin, tamlamaların ve sözcüklerin ritmik olarak nitelendirilebilecek bir tekrarla kurulması sağlayan anlatıcı, anlatılan olayları daha da pekiştirmek için bu yöntemi kullanmaktadır. Çünkü anlatıcı eserdeki kişiler hakkında her şeyi bilmekte, gerekli görürse hem onların hem de kendisinin duygu ve düşüncelerini açıklamakta ve hatta olayları karşı yorum yaparak Tanrıyla konuşmalarında tasdik beklemektedir. Bunları yaparken de tekrar tümcelerine, bazı tamlamalara ve bazı sözcüklere sıkça yer vermektedir.

Örneğin:

- “Tanrım, kira, veresiye, borç ve para” sözcükleri (Neredeyse eserin her sayfasında)
- Hepimizin Tanrısı
- Ve Tanrım elimizden ne gelirdi, kime açabilirdik derdimizi?
- Tanrım, derdimizi kime anlatacaktık ki?

Örneklerdeki bu sözcük, tamlama ve tümcelerle yazar bir yandan anlam oyunları düzenlerken diğer yandan anlatıma güzellik katmaktadır. Böylece hem anlatıcı hem de okuyucu veya dinleyici dille birlikte derin yapıda anlatılmak istenilen olayların arkasındaki sırları algılayabilmektedir.

3.2.3 EKSİK YAPILI VE BAZI DEĞİŞİK SÖZCÜKLERİ YANSITAN DİLSEL KODLAMA

Genellikle konuşma dilinde sözcenin tam olarak verilmediği veya eksik verildiği durumlarda eksik yapıyla dilsel kodlamadan bahsedilmektedir. Özellikle karakterler arasındaki konuşmaların canlılığını ve etkisini artırmak amacıyla eksik yapıyla sözceler kullanılmıştır. Bunun yanı sıra eserde okuyucunun zihninde zaman zaman soru işaretlerinin oluşmasına yol açmak amacıyla da eksik yapıyla söylemler tercih edilmiştir.

Örneğin:

- Anne, içeri girsek birer yudum içecek bir şey verir bize, dedi, topu topu en çok bir hafta... (s.13)
- Ama eğer Hepimizin Tanrısının istediği buysa... (s. 21)
- Ama kirayı daha ödemedik, diye ekledi. Eğer şu kira derdi olmasaydı... (s. 30)
- Şunları bir muncıklaşam...(s.32)

⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Akalın, 1998.

- Havada kartalın yolu, kaya üzerinde yılanın yolu, denizin ortasındaki geminin yolu ve genç kadınla birlikte olan erkeğin yolu... (s. 71)
- Bir baba, çocuklarına bakmak zorundadır, dedi annem... (s.85)
- Veresiyemiz vardı ya...(s. 89)

Böylece verilmeyen kısmın karşındaki kişi tarafından tamamlanması istenmektedir. Aslında bu tür kullanımlar hem anlatıcıyı hem de alıcıyı iki taraflı olarak düşünmeye yöneltmesi ve zorlaması açısından önemli bir söylem türüdür.

İsveçli yazar Torgny Lindgren'in eserinde tercih ettiği yollardan biri de yöresel ağızlarda kullanılan eski sözcükleri kullanmasıdır. Aslında iyi bir gözlemcidir ve eserinde de bu yolda bazı sözcükleri ustalıkla kullanmaktadır. Dilin kendisine vermiş olduğu olanakları kendi çerçevesine ait bir üslupla başarılı bir şekilde aktarmaktadır. Bunu yaparken anlatıcı yani kadının oğlunun kendi iç dünyasını, ortamını, çevresini ve eğitim durumunu karakterlerin üzerinden okuyucuya aktarma yeteneğini ön plana çıkararak bazı değişik sözcükleri seçmesiyle yansıtmaktadır.

Örneğin:

- Skålpund (Eski bir zaman ölçüsü, 425 gr.) (s. 39)
- Zuleima (İsim) (s. 36)
- Riksdaler (Eski zamanlarda şimdi para birimi kron'a takılan ad) (s. 54)
- Schottis (Dans türü) (s. 73)

Okuyucu ister istemez bu sözcüklerin anlamını araştırma gereği duymaktadır. Böylece olaylar arasındaki ilişkileri ve dönemleri daha iyi algılayabilmek için bireysel kullanımları gösteren sözcüklere ve anlamlara vurgu yapmaktadır.

3.3 METNİN İLETİŞİMSEL AMACA UYGUN SÖYLEM TASARIMLARI VE BUNA BAĞLI OLARAK METNİN ÜST YAPI ÖZELLİKLERİ

Dilbilimsel çalışmalarda metin yapısı küçük yapı, büyük yapı ve üst yapı olarak sınıflandırılmaktadır. Bunlardan küçük yapı metinlerdeki bağdaşıklıkla yani tümceler arası ilişkilerle ilgili çalışmalara ışık tutarken büyük yapı metnin düzenlemesi çalışmalarına karşılık gelen tutarlılık kavramını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Üst yapı ise yazma ile ilgili konular için kullanılan bir kavramdır. Yazarlar metinleri oluştururken zihinlerindeki şemaları metin türlerine göre belli yapısal unsurlar ve biçimler çerçevesinde geliştirirler. Bu özelliklerin tutarlı bir şekilde verilmesi konusu da üst yapı araştırmalarıyla incelenmeye çalışılmaktadır. Kısacası Van Dijk (1980) üst yapıyı, metnin genel yapısını ortaya koyan ve bir dizi kategoriden oluşan soyut bir plan olarak tanımlamaktadır. Söz konusu kategoriler, bütünleşme özellikleriyle geleneksel kurallara dayanmaktadır. Bu çerçevede üst yapılar metin bölümleri ve metnin genel düzenini tayin etmekte ve bir tür plan olarak, metin yapısı üzerine kurulmaktadır. "Yılanın Yolu" adlı eserin üst yapı özelliklerine bakıldığında metinlerarasılık kavramı üzerine kurulduğu çok dikkat çekicidir.

Kavram olarak metinlerarasılık⁹, bir metnin kendinden önceki, sonraki ya da aynı zamandaki metinlerden bağımsız olarak tek başlarına herhangi bir anlama sahip olamayacağı düşüncesinden yola çıkarak oluşmuştur. Çünkü metinler, yazarın ve okurların sahip oldukları eski ve yeni bilgiler, deneyimler doğrultusunda şekillenerek yeni metinlerde tekrar tekrar hayat bulmaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda Kristeva'nın ortaya attığı bu kavram 1960'lı yılların sonlarından başlayarak bütün yazınsal ürünlerin zorunlu bir evresi haline gelerek iki ya da daha fazla metin arasındaki alışverişi, daha doğrusu bir metnin diğer metinlerden etkilenmeden oluşamayacağı "yeniden yazma eylemi" olarak anlaşılmaktadır. Bilimsel çalışmalara bakıldığında metinlerarası ilişkiler açısından bu kavramın iki farklı biçiminin mevcut olduğu görülecektir. Bunlar;

- Göndergesel Metinlerarasılık:** Somut metinlerin direkt olarak farklı özgün metinlerle bütünleşmesi sonucu ortaya çıkan biçimdir. Örneğin gazete haberleri ve yorumlar. Bu türlerde alıntı, özet, eleştiri vb. unsurlar büyük rol oynamaktadır.
- Tipolojik (yapısal) Metinlerarasılık:** Metinlerin tanınması ve metin türlerinin sınıflandırılmasında önemli rol oynayan metinlerin işlevsel ve yapısal görüş birliği biçimidir.

⁹ "Metinlerarasılık" kavramı Julia Kristeva tarafından 1966 yılında bulunmasından bu yana pek çok kavramla karşılanmıştır. Bir yazarın önceki bir metni ödünç alması ve dönüştürmesi için kullanılabilirdiği gibi bir metni okuyan bir okurun bir başka metne başvurması için de kullanılabilir. İki veya daha çok metin arasındaki ilişkiyi, "alıntı", "gizli alıntı", "araştırma", "öykünme", "yansıtlama", "indirgeme" gibi isimler altında tanımlayan metinlerarası ilişkiler, Julia Kristeva'dan sonra Roland Barthes, Michehael Riffaterre ve elbette Harold Bloom'un teorik girişimleriyle edebî çözümlemenin temel koyucu kavramlarından biri durumuna gelmiştir.

Metinlerin oluşmasında büyük rol oynayan “yazar, okur ve diğer metinler” bağlamındaki üçlü boyutu bir araya getiren metinlerarasılık, bir gösterge sistemi olarak potansiyel tek bir metin olmadığını, birbiriyle ilintili metinlerin olması sebebiyle metinlerin başka bir gösterge sistemi ile kaynaşabileceğini göstermektedir. “Yılanın Yolu” adlı eserde de yazar kendi düşüncelerini daha güçlü hale getirebilmek için metinlerini anlamsal açıdan ve ana düşüncelerini desteklemek amacıyla yeniden yazma işleminde İncil’den yararlanmıştı.

Örneğin:

- “Enginlerden seni çağırdım ya Rab, Ya Rab Sana Sesleniyorum. Derdimi Anlatmak için” (İncil, Mezmurlar,130) (s.19)
- Üç şey var hayatta beni şaşırtan ve dördüncüsü ise hiç anlamıyorum: Havada kartalın yolu, kaya üzerinde yılanın yolu, denizin ortasında geminin yolu ve genç kadınla birlikte olan erkeğin yolu. (Su Tevrat, Süleyman Meselleri, 30:19) (s. 71)
- Kuvvetim nedir ki bekleyeyim? Ve sonum ne ki, sabredeyim? Kuvvetim taşların kuvveti mi? Yahut etim tunçtan mıdır? Değil mi ki kendime yardımım yok. Ve sağlam öğüt benden uzağa sürüldü. (Tevrat, Eyubi G:10, 11, 12, 13) (s. 110)
- Kötülük yapan Tanrı’yı görmez.¹⁰ (İncil, 3. Yuhanna 1) (s. 116)
- Düzensiz ve şaşkın yaşayan huzursuz, düzenli yaşayan huzurlu olur.¹¹ (İncil, Yeşaya 32)(s.118)
- Ve en yüksekte oturan O, toprağa kılıcıyla vurdu ve toprak ikiye bölündü. (s.122) (bk. İncil, Mısırdan Çıkış 14) (Musa peygamberin Tanrı’nın yardımıyla denizi ikiye ayırması)

Görüldüğü gibi eserdeki metinlerarasılıkla İncil ve dünya düzeni arasında bir alışveriş, bir tür konuşma ya da söyleşim biçimi tarafından şekillenme söz konusudur. Tanrı ile olan konuşma sohbet eder gibi mizahın insan sıcaklığıyla ve İncil diliyle aktarılması şeklindedir. Anlatıcı dünyanın düzeni konusunda Tanrı ile sohbet etmekte ve susan Tanrı ve konuşan, yakınan yüreği yanık köylü, dindar biri olarak sitemlerini aktarmaktadır. Yazar özellikle “öykünme¹²” tekniğini kullanarak metnini oluşturmuştur. Ayrıca eserde dini bilgileri kendine göre kullanmak ve yalan söylemeyi dinin arkasına sığınarak hoş göstermek kaydıyla da İncil’den yararlanmıştır.

Örneğin:

- Hele faizin sözünü etmeden. Hatta İsa Peygamber bile faiz alınması gerektiğini söyledi. Faizini almayan insanın kötü insan olduğunu da. Eğer Tanrı’mızın huzurunda bir borcumuz varsa, affına sığınmamız gerekir ve para borcuna faizi de eklememiz şart olur. (s. 61)

Aslında Müslümanlıkta olduğu gibi Hıristiyanlıkta da faiz dinen uygun değildir ancak zengin konumundaki Karl Orsa bunun din aracılığıyla uygun olduğunu köylülere kabul ettirmek için kullanmaktadır.

3.4 BAĞLAM ÖZELLİKLERİNE GÖRE METNİN UYGUN BİÇİMDE DÜZENLENMESİ

Bu aşamada eserdeki yapısal tercihler çözümlenmeye çalışılacaktır. Eserdeki söylemlere bakıldığında ortak hafızanın taşıdığı “din, İncil” kavramlarının ön planda olduğu görülmektedir. Sosyal gruplar arasındaki oluşumlar sayesinde ortaya çıkan fakirlik ve zenginlik belirtileri açıkça tasvir edilmiştir. Fakir ve zengin olmayla ilişkili olan “para ve borç” göstergeleri dini boyutlarla varlık bulmaktadır. Metindeki diğer olaylar bu 4 (İncil, din, para, borç) bağlam özelliklerinin düzenlenmesine hizmet eden sosyal sınıfların yardımcı aksiyonlarından ibarettir. Özellikle tümcelere yönelik yapısal çözümlenmeler de çoğunlukla basit ve kısa tümcelerin varlığı dikkat çekmektedir.

Örneğin:

- Ve bu doğrudu. Ayaklarının üzerinde gayet güzel duruyordu. Biraz kilo almıştı ve ehlikeyif görünüş edinmişti. Yüzü eskiden beri kırışksızdı. (s.64)

Sosyal sınıfın eğitim durumuyla ilgili olan bu husus zaten eserde karakterlerin ağzından da dile getirilmektedir.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. <https://incil.info/>. İncil’de “Sevgili kardeşim, kötüyü değil, iyiyi örnek al. İyilik yapan kişi Tanrı’dandır. Kötülük yaparsa Tanrı’yı görmemiştir.” şeklindedir.

¹¹ “Doğruluğun ürünü esenlik. Sonucu, sürekli huzur ve güven olacaktır.” şeklindedir.

¹² “Öykünme (pastiş)” de “bir yapıtı ya da yapıtın bir parçasını başka bir bağlamda taklit etme” (Moran, 1991, 203) söz konusudur. “Yeniden canlandırma” olarak da nitelendirilen bu metinlerarası kavram, daha önce yazılmış bir metnin üslubunu değiştirerek yeniden sunmaya ve anımsatmaya işaret etmektedir.

Örneğin:

- Hepimizin Tanrısı, şu İsveççe şekil almaz bir lisan, nasıl denilir çıkmaza girmek? (s. 24)
- Bana bu dili Jakob öğretti.(s. 47)

Eğitim konusunda şanslı olmayan bu sınıf, kendi dillerini bile başka bir İsveçliden öğrenmek zorunda kaldıklarını verilen örnekte açıkça ifade etmektedirler. İncelenen metnin geçtiği mekân, zaman ve insanların eğitim durumu yüzünden daha çok konuşma dilinin hâkim olduğu görülmektedir. Metin anlatıcı tarafından nakil yoluyla aktarıldığı için geçmiş zamana ait ifade imkânları ön plandadır. Bu da öncelik-sonralık, neden-etki zincirine bağlı art zamanlı bir anlatıma sebep olmuştur.

Sınıf çatışmalarında açıkça görünen “hak ve adalet” kavramlarının yansıtılmasında ve diyalog tümcelerinde daha çok aktif yapılar kullanılmıştır. Bu tür tümcelerin yanı sıra uzun ve karmaşık tümcelere de nadiren rastlanmaktadır.

- Ben oralarda dolaşırken ve kolum yüzünden kendimi yetersiz hissederken yetmişin ilkbaharında bir Pazar gecesini Johanna bana, kendisini mutfağın arkasındaki küçük odaya yerleştirdiklerini ve geceleri yalnız yattığını söyledi. (s. 83)

Özellikle açıklama ve sebep gerektiren durumlarda veya diyalog sayılabilecek konuşma ortamlarında uzun tümcelerin varlığı göze çarpmaktadır. İncelenen metinde bireysel veya toplumsal kimlik oluşturma stratejileri için “biz (anlatıcı ve ailesi) ve onlar (zenginler, Karl Orsa)” kavramlarının kullanılmasıyla aslında bir üçüncü kavram olarak “öteki” yani “İncil” kavramının üzerine düşünme ve hareket etme söz konusudur. Böylece eserde anlatıcı sosyalleşme sürecinde insanın içinde bulunduğu toplumla ya da çevrenin yardımıyla kişilik, toplumsal değerler, normlar, benlik, huy ve dinin etkisiyle kimliğinin şekillendiği ve hak edenin hak ettiğini eninde sonunda belli çileler çektikten sonra bulduğu yansıtılmaya çalışılmaktadır. Bu örüntülerle çekilen bu sıkıntıların son bulması için Tanrı’yı ikna etme stratejileri başlamaktadır. Söylem çözümlemelerinde strateji süreçleri önemlidir. Eserde zamanın belirtilmesi, kanıt kullanma ve mekânlara ait bilgilerle inandırıcılık sağlanma söz konusudur.

- Sonbaharda, ekim ayında, harmandan sonra, koyun kırpması sırasında ve ekmek pişirme günlerinden hemen önce elinde tapu senediyle çıktı geldi. (s. 14)

Eserde özellikle insanın başka bir yerde değil de dünyada yaşadığı ve yaşantısının da belli sınırlamalar ve imkânlar dâhilinde gerçekleştirilmesine vurgu yapılmaktadır. Bu vurgular da mekân ve zamanlar verilerek inandırıcılık stratejisi içinde yerini almaktadır. Metinde dini bilgilerden yararlanarak tanımlamalar vasıtasıyla Tanrı ile tek yönlü konuşmalar yaparak inandırma stratejisini pekiştirmek ön plandadır. Ayrıca haksızlıklara dair bilgiler vererek Tanrı’yı inandırma çabası anlatının güçlü bir şekilde yapılandırılmasına yol açmaktadır. İncil’den örnek olayların verilmesiyle kanıtlar kuvvetlenmektedir. Duygusal anlarda anlatımı yavaşlatarak okurun ilgisini çekmede de örtük bir ikna stratejisi hissedilmektedir.

4.0 SONUÇ

Söylem çözümlemesi son yıllarda nitel araştırmalarda öne çıkan bir araştırma yöntemi olarak odağını farklı değişkenler üzerine yoğunlaştırmaktadır. Böylece dilin sosyal yönüne vurgu yapılarak “konuşma-eylem” ilişkisi içinde insanların günlük olaylarda dili nasıl kullanmaya çalıştıkları üzerine odaklanmaktadır. İncelenen eserde “Kim nasıl yazıyor veya nasıl okuyor? Kim nasıl ve niçin konuşuyor? Kim nasıl dinliyor ya da susuyor?” gibi sorularla başlayan söylemler detaylara odaklanarak pragmatik (edimsel) işlevler üstlenmektedir. Bu işlevler neticesinde sonuç olarak aşağıdaki tespitleri yapmak mümkündür:

- Eserde söylem ilkelerine göre metnin özelliklerine açısından bakıldığında “ben dili ve dolaysız anlatımla” duyguların ön planda olduğu bir anlatım (duygu) işlevi ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.
- İç monologlar aracılığıyla romanın genelinde karakterin zihninde odaklanan ve bu anlatıcı perspektifinden toplum ve insan konusundaki kutuplaşma göz önüne serilmektedir. Eserde benöyküsel (anlatıcı) bir anlatım söz konusu olduğundan duygu ve düşüncelere sıkça yer verilmenin yanı sıra olaylara ve kişilere bu şekilde anlamlar kazandırılmaktadır.
- Zengin ve fakir kutuplaşması anlatıcının söylemi ve karakterlerin seslerinden aktarılmaktadır.
- Eserde toplum ve kişi davranışı, kişisel acılardaki tedirginlik ve Tanrıya bir şey yapması gerektiğine yönelik serzenişler üzerine kurulmuş söylemler yer almaktadır.
- Anlatıcının “Sen” zamiriyle Tanrıya hem samimi hem de isyan eder gibi sesleniş ön plandadır.

- İnsanın içindeki sessiz savaşlar, dini görüşler, meşguliyetler söylemlere dökülerek ruh ve düşünce ile yoğrulmuştur.
- Eserde hem sıfır odaklayım hem de iç odaklayım hâkimdir.
- Konuşma dilinin öznellikte birlikte kipselliğin de ön plana çıkarılması sebebiyle özellikle “bilgisel kiplik”, bunun yanı sıra “konuşucu merkezli kiplik” de dikkat çekicidir.
- Soru işaretli ritmik tümceler sıkça yer almaktadır. Bunlarda da soru sözcüklü soru, düz soru ekli sorular ve yansımali ezgi soruları tercih edilerek söylemler oluşturulmuştur.
- Onaylatma amaçlı tümcelerlerde sözdizimsel olarak devrik yapıli söylemler sıkça görülmektedir.
- Eserde işlevsel olarak soruların bir türü olduğu düşünülen ünlem soruları ise soru biçiminde oldukları hâlde ünlem görevi üstlenmektedir. Bu tür yapıli söylemlerde göze çarpan üslup özelliği, dinleyenden hemfikir olma isteği yani aynı fikri benimseme beklenmektedir.
- Bazı dilsel unsurların tümce şeklinde ve sözcük şeklinde tekrarlandığı görülmüştür.
- Eksik tümce ve yerel sözcük kullanımı eseri ilginç hale getirmektedir.
- “Yılanın Yolu” adlı eserin üst yapı özelliklerine bakıldığında metinlerarasılık kavramı üzerine kurulduğu görülmektedir. Özellikle öykünme tekniğinden yararlanmıştır.
- Eserde yazar İncil’i oluşturmak istediği atmosfer ve ulaşmayı arzuladığı hedef için kullanmaktadır.
- Eserdeki söylemlere bakıldığında ortak hafızanın taşıdığı “din, İncil” kavramlarının ön planda olduğu görülmektedir.
- Varlık, kimlik ve kişilik üzerinde okuru düşündürmektedir.
- Öncelik-sonralık, neden-etki zincirine bağlı art zamanlı (geçmiş zaman) bir anlatım söz konusudur
- Bağlamsal bir düzen içinde olay verilmiştir. Çoğunlukla basit ve kısa tümceler varlığı dikkat çekmektedir.
- İkna Strateji (Tanrı) önemlidir.
- Kodlama sürecinde sosyal sınıf farklılığıyla ilgili olarak fakir ve zenginlik kavramlarının insanlığın gündemine giren “sosyal hak ve adalet” kavramları ile birlikte ele alınması ilgi çekicidir.
- Olaylardaki değişimler ve özellikle duygusal etkenler esere derinlik kazandırmaktadır.

Söylem açısından birçok özellikle kaleme alınmış olan bu eserin, yazarına üç edebiyat ödülü birden kazandırmasının haklı yönlerini açıkça görmek mümkündür. Dil itibariyle edebiyat dünyasına “Lindgrence anlatım” olarak tanımlanan yeni bir kavramın kazandırılmasında bu eserin varlığına da büyük bir rol oynamış ve farklı anlatımları okura gösterme açısından güzel bir örnek sergilemiştir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (1998). Türkiye Türkçesinde Ünlemler. *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*, 17 Nisan, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, M. & Aksan, Y. (1991). Metin Kavramı ve Tanımlar. *Dilbilim Araştırmaları*, 90-104, Ankara: Hitit yayınevi.
- Allen, G. (2000). *Intertextuality*. London/New York: Routledge.
- Benzer, A. (2008). Fiilde Zaman Görünüş Kip ve Kiplik. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics And Phonetics*. 6. Baskı., USA, Australya: Blackwell.
- Genette, G. (2011). *Anlatımın Söylemi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Gülen, T. (2007). Metin Çözümlemesine Farklı Bir Yaklaşım. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 8, Sayı 13.
- İmer, K., Kocaman, A. & Özsoy, A. Sumru (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Kıran, Z. & Kıran, A. E. (2007). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Leech, G. & Mick, S. (2007). *Style in Fiction*. Second Edition, Longman: New York.
- Lindgren, T. (1997). *Yılanın Yolu*. İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Moran, B. (1991). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oturakçı, N. (2012). *Türkiye Türkçesinde Soru Sözcükleri*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. second edition, Cambridge: Cambridge University Press.
- Şenöz Ayata, C. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- Tekin, M. (2001). *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
- Titscher, S., Meyer, M., Wodak, R. & Vetter, E. (2000). *Methods of Text and Discourse Analysis*. London: Sage.
- Uzun, N. E. (1988). Türkçenin Öğretimi İçin Soru Tümcesi Türleri Üzerine Bir Sınıflama Denemesi. *Dil Dergisi*, 131, 15-31.
- Üstünova, K. (2004). Soru-Cevap Cümlelerinin Çözümü. *Zeynep Korkmaz Armağanı*, Ankara: TDK Yayınları, 425-433.
- (2008). Dede Korkut Destanlarında, Aşamalı Tekrarların Üslup Özelliklerini Biçimlendirishi Üzerine. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 14, 2008/1.
- van Dijk, T. A. (1980). *Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung*. Çeviren: Christoph Sauer. München: Taschenbuch Verlag.
- İNTERNET
<https://incil.info>